

*Шульга К.Д.,
аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми розвитку консолідаційних процесів України на сучасному етапі. Визначено основні перспективи розвитку процесів консолідації та можливість підвищення їх ефективності. Розглянуто, а також проаналізовано рівень концентрації банківського капіталу України та його вплив на розвиток банківської системи.

Ключові слова: консолідація, злиття, поглинання, концентрація, капіталізація, шляхи стимулювання.

Постановка проблеми. Консолідаційні процеси у банківському секторі набули значного поширення за останні десятиліття. Основними чинниками цих процесів є підвищення прибутковості банків, підвищення капіталізації банків, зменшення витрат та собівартості банківських послуг.

Світова фінансова криза спричинила нову хвилю консолідаційних процесів у банківській сфері. Цю хвилю спричинила низка причин, перелічених вище, а також необхідність порятунку банків, які опинилися у тяжкому фінансовому становищі.

Науковці та експерти, аналізуючи сучасні тенденції консолідаційних процесів у банківській сфері, виокремлюють низку суттєвих відмінностей між традиційними альянсами та консолідаціями, зумовлені необхідністю.

Подальший розвиток консолідаційних процесів в Україні залежить насамперед від ефективності поточних процесів банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень основних проблем та перспектив розвитку консолідаційних процесів у банківському секторі України представлені в роботах таких вітчизняних дослідників, як, зокрема, М. Алексєєнко, З. Васильченко, О. Васюренко, В. Геєць, А. Спіфанов, І. Івасів, К. Кірсєва, В. Кочетков, І. Лютий, В. Міщенко, Т. Момот, Р. Пікус, Н. Шпигоцька, М. Гасюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Консолідація банків є важливим механізмом підвищення рівня капіталізації банків та концентрації банківського капіталу України. В умовах сучасної фінансової кризи обсяг консолідаційних угод зменшується. Проблема стимулювання розвитку цих процесів є важливою сьогодні для забезпечення надійності та стабільності банківської системи країни.

Мета статті полягає у визначенні основних проблем та перспектив розвитку консолідаційних процесів у банківському секторі України, шляхів підвищення ефективності укладання консолідаційних угод, проведенні аналізу рівня концентрації капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події останніх років, які охоплюють період гострої фази світової фінансової кризи та фінансової кризи в Україні, зумовлюють необ-

хідність пошуку ефективних рішень щодо забезпечення стабільності, надійності та ефективності банківської системи.

Одним з методів підвищення ефективності діяльності банківської системи є консолідація банківських установ.

Існує декілька видів консолідації:

1) злиття – це припинення діяльності банківської установи як юридичної особи, що зумовлює передачу належних їй майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника, в результаті чого із двох (чи декількох) банківських установ утворюється один банк;

2) приєднання – це припинення діяльності одного банку, що зумовлює передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків іншому банку, внаслідок чого на базі двох чи кількох юридичних осіб створюється одна юридична особа.

Головними причинами, що приводять до розвитку процесів консолідації вітчизняної банківської системи та підвищують їх ефективність, є такі:

- необхідність підвищення рівня концентрації капіталу, що пояснюється тим, що для розвитку банківської системи необхідно нарощувати обсяги фінансових ресурсів;

- посилення конкуренції на ринку та загальна нестабільність фінансових ринків;

- прагнення банків посилити свої позиції на ринку та, як наслідок, підвищити прибутковість банківської установи;

- ускладнення можливості виходу вітчизняних банків на міжнародні ринки;

- законодавче підвищення рівнів мінімального статутного та регулятивного капіталу банків, посилення регулятивних вимог з боку Національного банку України;

- необхідність забезпечення високого рівня прозорості діяльності банків та стабільності функціонування банківського сектору загалом;

- підвищення рівнів ризику банківської діяльності, що вимагає значних обсягів резервування коштів;

- збільшення економічного капіталу та підвищення рівня ліквідності банківських установ;

- вихід на вітчизняний ринок іноземних банків, рівень концентрації капіталу яких зазвичай вищий та які здатні залучати значні обсяги відносно недорогих ресурсів від своїх материнських структур або на зовнішніх ринках, що посилює конкуренцію в банківському середовищі.

Сьогодні концентрація банківського капіталу та забезпечення механізмів підвищення рівня капіталізації банківської системи є актуальними завданнями, необхідними для подальшого розвитку банківської системи загалом.

Однією із характерних ознак розвитку банківських систем багатьох країн світу є підвищення рівня концентрації банківського капіталу, що відбувається за рахунок консолідаційних

процесів банків. Нині такі процеси ще не набули достатнього розвитку в Україні, але водночас існують всі передумови для цього розвитку шляхом реорганізації банків.

Концентрація банківського капіталу є потрібною та економічно вигідною за підвищення рівня економічної ефективності до рівня, необхідного для того, щоб компенсувати негативні наслідки монополізації банківського ринку.

Вплив зовнішніх та внутрішніх чинників середовища на діяльність банківського сектору та окремих банків приводить до виявлення певних тенденцій та закономірностей, таких як зниження прибутковості через підвищення ризикованості ведення банківської діяльності.

Сьогодні концентраційні процеси українських банків не є інтенсивними та не відповідають потребам економіки [2, с. 99–104].

Аналіз динаміки індексу Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) показав, що банківський сектор України є низькоконцентрованим, оскільки значення індексу не перевищує показник 0,1 за період 2010–2016 років.

Це можна пояснити великою кількістю банків з їх функціональною слабкістю та низьким рівнем капіталізації. Низький рівень конкуренції у банківському секторі не створює передумов для більш інтенсивного розвитку банків, підвищення їх прибутковості та оптимізації витрат.

Аналіз тенденцій зміни обсягів активів та капіталу банків за період 2010–2016 років показує, що в умовах активного зростання обсягу активів банки не змогли забезпечити адекватне нарощування обсягів капіталу, внаслідок чого виявилася негативна тенденція відставання темпів зростання капіталу від темпів зростання активів, а також підвищився ризик зростання нерівномірності у розвитку банківської системи (рис. 2).

Консолідація банківської системи та підвищення рівня концентрації банківського капіталу дадуть змогу вітчизняним банками отримати такі переваги:

- 1) підвищити загальний рівень конкурентоспроможності банків;
- 2) спростити вихід вітчизняних банків на внутрішні та світові грошові ринки та ринки капіталу;
- 3) забезпечити більш високий рівень ліквідності, фінансової стійкості банківських установ та стабільність всієї банківської системи;
- 4) наростити обсяги активів, поліпшити їх структуру;
- 5) розширити спектр банківських послуг та знизити загальні витрати на здійснення банківської діяльності;

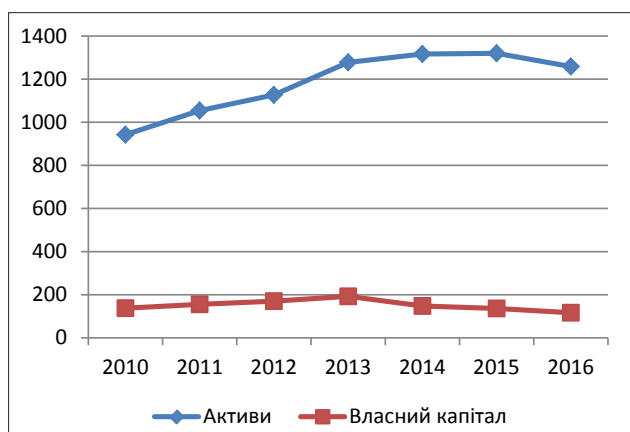

Рис. 2. Динаміка капіталу та активів банків України, 2010–2016 роки [1]

6) забезпечити необхідні обсяги капіталу для стимулювання інноваційних процесів у банках;

7) запобігати фінансовим ризикам, забезпечуючи достатній рівень рентабельності та ліквідності банків і банківської системи загалом.

Найбільшої ефективності в процесі консолідації банків можна досягти за рахунок таких чинників:

- правильний вибір об'єкта угоди та наперед визначені та обговорені умови;
- процес консолідації повинен відповідати задачам і потребам конкретної ситуації;
- кожен етап консолідаційного процесу повинен бути ретельно спланованим та реалізованим.

В результаті успішної консолідації банків у формі злиття чи поглинання досягається ефект від синергії: вартість новоствореного банку перевищує суму вартостей банків-учасників злиття.

Отримання такого кумулятивного позитивного ефекту можливе за рахунок таких чинників:

- 1) збільшення частки кредитів у вартості сукупних активів;
- 2) диверсифікація кредитних ризиків;
- 3) скорочення кількості банківських відділень;
- 4) універсалізація банківської діяльності;
- 5) підвищення якості управлінського апарату;
- 6) оптимізація організаційної структури;
- 7) розширення спектру наданих послуг;
- 8) зменшення управлінських витрат.

Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Кількість банків	175	175	175	180	158	126	117
за активами	0,0407	0,0426	0,047	0,0517	0,0564	0,0873	0,0865
за зобов'язаннями	0,0408	0,0428	0,0484	0,0546	0,0557	0,0889	0,0917
за капіталом	0,0477	0,0484	0,0448	0,0464	0,0717	0,089	0,0556

Рис. 1. Динаміка індексу Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) банківського сектору України, 2010–2016 роки [1]

Стратегічною метою консолідації комерційних банків є підвищення надійності і стійкості банківської системи України й окремого комерційного банку, забезпечення капіталізації банківської системи та стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, покращення фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розділення капіталу банків, розширення або спеціалізації, переорієнтації діяльності банків та зростання довіри до цих банків (або новоствореного банку).

Особливостями консолідації банків на українському ринку є поглинання іноземним інвестором українського банку з метою його подальшого перепродажу. Велика кількість інвесторів, що лише анонсували свій прихід в Україну, перебували у списках «активів на продаж», скуповуючи банківські активи тільки для того, щоб розширити міжнародну структуру свого бізнесу, а тому активно не розвивали свою діяльність в Україні [3, с. 25–32]

Сьогодні кризовий період ринку консолідації банків України має такі характеристики:

- 1) різке падіння вартості банків, які мають бути придбані;
- 2) зміна основних груп покупців;
- 3) інші мотиви купівлі банківських установ, що пояснюються складною ситуацією на вітчизняному та світовому банківських ринках;
- 4) масове вилучення своїх депозитів вкладниками банків, що змусило банки переглядати свою стратегічну політику, припиняти програми розвитку та скорочувати витрати за рахунок оптимізації діяльності.

Таким чином, якщо до кризи вартість банку переважно визначалась можливостями, які отримає покупець з огляду на майбутнє розширення банківської діяльності за рахунок сформованої технологічної платформи і розвинутої регіональної мережі, то у кризовий період основними індикаторами є репутація банку, статус-кво з якістю кредитного портфеля, стійкість клієнтської бази та механізм управління ризиками.

Основними перспективами розвитку консолідаційних процесів банків України та підвищення їх ефективності є такі:

- посилення конкуренції, що може призвести до зниження прибутковості деяких банків, та призведе до розвитку банківського ринку на умовах досконалої конкуренції; такий розвиток буде вигідним для обох сторін, тобто і банку, і клієнтам;
- диверсифікація кредитних ризиків, що дасть змогу забезпечити більш стабільну роботу банку та уберегти його від банкрутства; банківська система буде захищена від появи неплатоспроможних банків та появи непогашених боргів кредиторам та позичальникам; це є основою забезпечення надійності банківської системи загалом;
- посилення регулятивних вимог, що забезпечить більш прозоре ведення банківського бізнесу;
- оптимізація управлінської та організаційної структури, що дасть можливість ефективніше управляти банківською установою, посилити позиції банку на ринку, а також скоротити витрати на управлінський апарат;
- підвищення рентабельності банку та одержання додаткових прибутків, що приведуть до можливості зниження витрат та собівартості банківських послуг; існуватиме можливість розширення спектру наданих послуг банком.

Таким чином, необхідним є впровадження таких змін на вітчизняному ринку банків:

- розробка «тимчасових» законів, які б використовувалися для оперативного впровадження під час кризових ситуацій;
- розробка індивідуального підходу до проведення реорганізації окремих банків з урахуванням нестабільної ситуації в Україні;
- перегляд та спрощення законодавства щодо проведення консолідаційних процесів банку, що забезпечило б значне скорочення часу його здійснення та мінімізувало б низку бюрократичних процедур;
- аналіз та залучення позитивного зарубіжного досвіду проведення реорганізацій банків;
- ретельний контроль за процесами реорганізації банків з метою недопущення концентрації значної частини банківського капіталу в руках обмеженого кола банків [4, с. 43–50].

Важливу роль у підтримці та розвитку консолідаційних процесів банків, реформуванні банківської системи загалом та відновленні її у післякризовий період відіграє держава. До 2020 року урядом планується здійснити низку революційних змін щодо консолідаційних процесів.

З огляду на складну політичну та економічну ситуацію в країні від держави, зокрема Національного банку України, очікується проведення таких реформ:

- 1) до 2018 року завершити впровадження Базеля III;
- 2) збільшити мінімальний регулятивний капітал банків із 120 до 500 млн. грн. до 2018 року та до 750 млн. грн. до 2020 року.

Таким чином, це може привести до зниження кількості банків. Отже, якщо банки хочуть зберегти свої позиції на ринку, вони повинні приєднатися до більш потужних гравців за рахунок укладання угод злиття та поглинання. Це призведе до скорочення загальної кількості банків.

З метою збереження своїх позицій на ринку банкам потрібно приєднуватися до більших гравців на ринку шляхом злиттів та поглинань.

Сьогодні активність консолідаційних процесів банків є недостатньою, що призводить до суттєвого скорочення кількості банків України.

У сучасних умовах українські банки не наважуються самі по собі вільно укладати угоди злиття та поглинання з іншими банками. Однією з причин цього є низька якість активів, яка часто приховується у банку-продавця. У такому випадку саме держава має виступати активним стимулятором консолідаційних процесів у банківському секторі України, дії якої в цьому напрямі вже простежуються у розробленому пакеті оновлень з метою реформування української банківської системи.

Висновки. Аналізуючи перспективи розвитку процесів консолідації банків України, можна сказати, що Україна має значний потенціал, реалізація якого дасть змогу розвиватися її банківській системі на новому рівні та забезпечить її стабільний розвиток.

Підвищення ефективності консолідаційних угод у банківському секторі України полягає у пошуку джерел створення доданої вартості в результаті таких угод на рівні банківської системи.

На основі проведеного аналізу можна сказати, що додана вартість в результаті угод консолідації банків може створюватися на рівні новоствореного банку за рахунок об'єднання активів банків та позитивних синергетичних ефектів у підвищенні операційної та фінансової ефективності фінансової установи.

На рівні банківського сектору України необхідним є підвищення рівня концентрації банківського капіталу та покращення

загальносистемних показників операційної та фінансової ефективності, таких як рентабельність активів та капіталу банків.

Також джерелом підвищення ефективності конолідаційних угод є створення позитивних ефектів на макроекономічному рівні через підвищення ефективності функціонування фінансового сектору України, реалізацію ним функцій трансформації грошових потоків та стабілізації грошового ринку.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
2. Гасюк М. Оцінка індексів концентрації банківської системи України / М. Гасюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2016. – № 2 (118). – С. 99–104.
3. Білик О. Проблеми та перспективи проведення реорганізації як способу оздоровлення банківської системи України / О. Білик // Financial space. – 2015. – № 1 (17). – С. 25–32.
4. Васильчишин О. Злиття та поглинання в банківській системі України / О. Васильчишин // ScienceRise. – 2015. – № 6/3 (11). – С. 43–50.
5. Балянт Г. Ефективність злиття і поглинань банків / Г. Балянт // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. – Т. 1. – С. 7–9.
6. Шпигоцька Н. Аналіз ефективності угод злиття та поглинання в банківському секторі України / Н. Шпигоцька // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 2 (18). – С. 173–181.

Шульга К.Д. Проблемы и перспективы развития консолидационных процессов и пути повышения их эффективности в банковском секторе Украины

Аннотация. В статье рассмотрены основные проблемы развития консолидационных процессов Украины на современном этапе. Определены основные перспективы развития процессов консолидации и возможность повышения их эффективности. Рассмотрены, а также проанализированы уровень концентрации банковского капитала Украины и его влияние на развитие банковской системы.

Ключевые слова: консолидация, слияние, поглощение, концентрация, капитализация, пути стимулирования.

Shulha K.D. Problems and prospects for the development of consolidation processes and ways to increase their effectiveness in the banking sector of Ukraine

Summary. The main problems of development of consolidation processes of Ukraine at the present stage are considered in the article. The main prospects for the development of consolidation processes and the possibility to increase their effectiveness are determined. The level of concentration of the banking capital of Ukraine and its influence on the development of the banking system are examined and analysed.

Keywords: consolidation, mergers, acquisitions, concentration, capitalization, ways to stimulate.